19/07/2019

Η επιβίωση της ελληνικής γλώσσας στην περιοχή της Τραπεζούντας

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

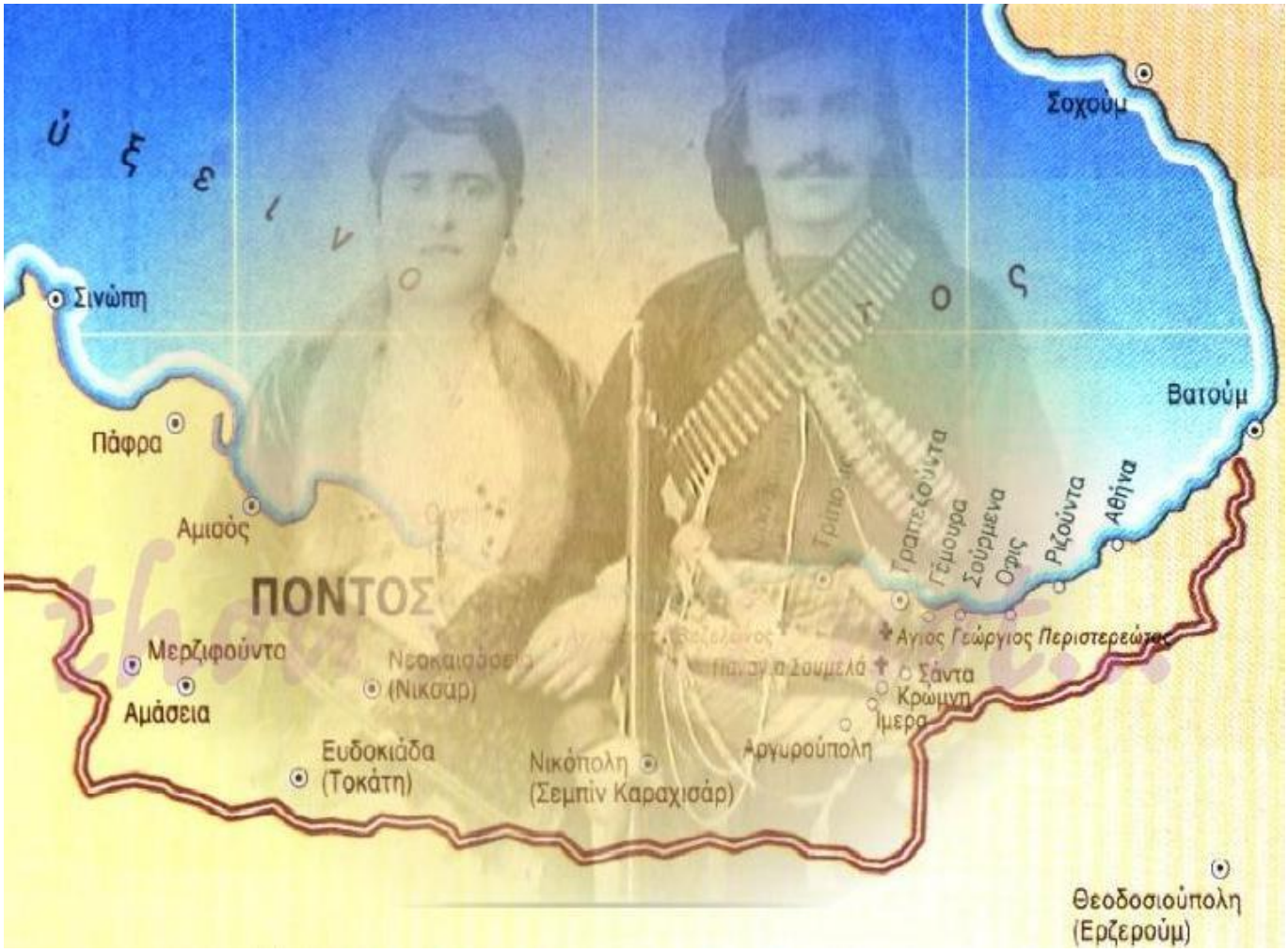

Η επιβίωση της ελληνικής γλώσσας στην περιοχή της Τραπεζούντας (Πόντος) στην Τουρκία είναι αξιοθαύμαστη. Οι περισσότεροι από τους ομιλητές της ντόπιας ελληνικής διαλέκτου ήταν Χριστιανοί, αλλά η γλώσσα μιλιόταν επίσης σαν μητρική από μερικές μουσουλμανικές κοινότητες. Παρ'όλα αυτά, το 1923, μετά την ήττα των ελληνικών δυνάμεων από τον τουρκικό στρατό στην Ανατολία, η συνθήκη της Λωζάνης προέβλεψε την υποχρεωτική ανταλλαγή των μουσουλμανικών και ορθόδοξων χριστιανικών μειονοτήτων μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα εκατοντάδες χιλιάδες χριστιανοί ομιλητές της ελληνικής διαλέκτου στον Πόντο να μεταφερθούν στην Ελλάδα. Οι απόγονοι αυτών των ανταλλαγέντων Χριστιανών είναι τώρα όλοι γηγενείς ομιλητές της

καθομιλούμενης νεοελληνικής γλώσσας και οι γνώσεις τους για την ποντιακή ελληνική διάλεκτο είναι περιορισμένες ή και ανύπαρκτες. Οι μουσουλμάνοι ομιλητές της ελληνικής διαλέκτου, ωστόσο, οι περισσότεροι εκ των οποίων έζησαν σε απομονωμένα χωριά στις περιοχές των Τσαΐκαρα (Όφι), Σουρμένων και Τόνγιας, παρέμειναν στα εδάφη τους και οι κοινότητές τους συνεχίζουν να μιλούν ελληνικά μέχρι σήμερα.

Οι περισσότεροι από τους ομιλητές της ελληνικής διαλέκτου στον σημερινό Πόντο προέρχονται πιθανότατα από ορθόδοξους Χριστιανούς που στράφηκαν στο Ισλάμ κατά την οθωμανική περίοδο. Η αλλαγή θρησκείας όμως δεν συνοδεύτηκε από αλλαγή της γλώσσας. Ο Σουλτάνος δεν ανάγκασε τους μουσουλμάνους υπηκόους του να μιλούν τουρκικά. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε και στην Ελλάδα, ειδικά στο νησί της Κρήτης, όπου οι ελληνόφωνοι Χριστιανοί που ασπάστηκαν το Ισλάμ συνέχισαν να μιλούν ελληνικά.

Τα ελληνικά που παραδοσιακά μιλιούνταν στον Πόντο από Χριστιανούς και Μουσουλμάνους αποτελούν μια ξεχωριστή ποικιλία της ελληνικής γλώσσας και είναι σε μεγάλο βαθμό ακατανόητη σε όσους μιλούν μόνο τη νεοελληνική.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να ξεκαθαρίσω τους όρους που χρησιμοποιούνται συχνότερα για να δηλωθεί αυτή η ποικιλία ελληνικών. Στα αγγλικά προσωπικά προτιμώ να χρησιμοποιώ τον όρο «pontic greek» (ποντιακά ελληνικά), εφόσον αναφέρεται στην ελληνική διάλεκτο, που ομιλείται στην περιοχή, η οποία ιστορικά ονομαζόταν Πόντος. Άλλοι μελετητές, μεταξύ των οποίων ο Βαχίτ Τουρσούν και η Ιωάννα Σιταρίδου, προτιμούν να χρησιμοποιούν τον όρο «Ρωμαίικα», για να δηλώσουν την ελληνική διάλεκτο που ομιλείται στην περιοχή. Η χρήση αυτού του όρου είναι απολύτως αποδεκτή και δικαιολογείται από το γεγονός ότι αυτός είναι ο όρος που χρησιμοποιούν οι ομιλητές της γλώσσας για να την περιγράψουν. Παρ’ όλα αυτά, θα πρέπει να σημειώσω, ότι τα «Ρωμαίικα» ήταν ο πιο κοινός όρος που χρησιμοποιούνταν από τους περισσότερους ελληνόφωνους, τόσο στην οθωμανική όσο και στην αυτοκρατορία της Βενετίας, για να δηλώσουν την ομιλούμενη γλώσσα τους. Μέχρι την Ελληνική Επανάσταση (1821), ο όρος «ελληνικά» χρησιμοποιούνταν για να αναφερθεί στην αρχαία ελληνική σε αντίθεση με τη νεοελληνική γλώσσα. Μόλις ξεκίνησε η Επανάσταση όμως, η λέξη «Ελληνικά» έγινε πολύ σύντομα ο όρος που χρησιμοποιούσαν κανονικά οι Έλληνες για να αναφερθούν και στη νεοελληνική και στην αρχαία ελληνική γλώσσα.

Ο κύριος λόγος των διαφορών μεταξύ των ποντιακών ελληνικών και της καθομιλούμενης ελληνικής γλώσσας είναι η μεγάλη γεωγραφική απόσταση που χωρίζει τις δύο περιοχές, όπου οι δύο ποικιλίες μιλιούνται. Τόσο η ποντιακή ελληνική όσο και η νεοελληνική προέρχονται από τα αρχαία ελληνικά και παρόλο

που σήμερα υπάρχουν ακόμα πολλές ομοιότητες μεταξύ των δύο ποικιλιών, κατά τα άλλα εξελίχθηκαν σε διαφορετικές κατευθύνσεις τα τελευταία 2000 χρόνια. Οι διαφορές καλύπτουν όλες τις πτυχές της γλώσσας: φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη και λεξιλόγιο. Όσον αφορά τη φωνολογία, για παράδειγμα, οι περισσότεροι από τους ήχους στην ποντιακή ελληνική γλώσσα είναι πανομοιότυποι ή παρόμοιοι με της νεοελληνικής, αλλά υπάρχει μια μεγάλη διαφορά: Σε πολλές περιπτώσεις η ποντιακή ελληνική έχει διαφυλάξει την αρχαία προφορά του γράμματος «ήτα» (η) ως [ē] (μακρύ ε), ενώ στην επίσημη ελληνική γλώσσα προφέρεται «ι» [i]. Έτσι, η «νύφη» στα νεοελληνικά, προφέρεται «νύφε» στην ποντιακή. Η ποντιακή είναι η μόνη ποικιλία των ελληνικών που έχει λίγο πολύ διατηρήσει την αρχαία προφορά «ε» [e]. Όσον αφορά το λεξιλόγιο, πολλές λέξεις στην ποντιακή ελληνική γλώσσα είναι πανομοιότυπες ή παρόμοιες με τις αντίστοιχές τους στα νεοελληνικά, αλλά πολλές άλλες είναι εντελώς διαφορετικές, καθώς είτε προήλθαν από διαφορετικές αρχαίες ελληνικές λέξεις, είτε από την τουρκική ή από κάποια άλλη γλώσσα.

Ένας απλός τρόπος για να απεικονίσουμε μερικές από τις διαφορές μεταξύ της αρχαίας ελληνικής, της ποντιακής ελληνικής (όπως μιλιόταν από Χριστιανούς και Μουσουλμάνους) και της νεοελληνικής είναι να μεταφράσουμε τη φράση «το αγαπήσαμε» σε καθεμία από τις τρεις:

• Αρχαία Ελληνικά: Εγαπέσαμεν αούτον (κάποια στιγμή μετά τον 4ο αιώνα π.Χ. άρχισε να λέγεται ηγαπήσαμεν αυτόν)
• Ποντιακά Ελληνικά: Εγάπεσαμ’ ατον
• Επίσημα Νέα Ελληνικά: τον αγαπήσαμε

Συγκρίνοντας αυτές τις μορφές παρατηρούμε ότι:

1. Η ποντιακή ελληνική έχει διατηρήσει την αρχαία ελληνική σειρά των λέξεων (ρήμα + αντωνυμία αντικειμένου), ενώ στη νεοελληνική η σειρά αντιστρέφεται (αντωνυμία αντικειμένου+ ρήμα).
2. Η ποντιακή ελληνική έχει διατηρήσει την προφορά του αρχαίου ελληνικού [ε] ως [ε], ενώ στη νεοελληνική γλώσσα το «ήτα» στο μέσον του «αγαπήσαμε» προφέρεται [i].
3. Στη νεοελληνική δεν μπορεί να τονιστεί καμία λέξη σε οποιαδήποτε συλλαβή εκτός από την τελευταία, τη δεύτερη από την τελευταία ή την τρίτη από την τελευταία, ενώ στην ποντιακή ελληνική (αν η αντωνυμία μετριέται ως μέρος του ρήματος) μια λέξη μπορεί να τονιστεί ακόμα και στην πέμπτη συλλαβή από το τέλος: ε-γΆ-πε-σα-μα-τον.
Αν και η ποντιακή ελληνική είναι μια ξεχωριστή ποικιλία ελληνικών, υπάρχουν μικρές ή μεγάλες διαφορές μεταξύ των εκδοχών της που μιλιούνται σε διάφορα

μέρη του Πόντου.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ορισμένες ελληνόφωνες μουσουλμανικές κοινότητες διατηρούν ορισμένα αρχαιοελληνικά χαρακτηριστικά που χάθηκαν από τις χριστιανικές κοινότητες, οι οποίες μετακινήθηκαν στην Ελλάδα. Θα αναφέρω δύο παραδείγματα:

Πρώτον, στα Αρχαία Ελληνικά το αρνητικό μόριο ήταν το «ου» (πριν από σύμφωνο) ή το «ουκ» (πριν από φωνήεν). Στη νεοελληνική αυτό το μόριο έχει εξαφανιστεί εντελώς, έχοντας αντικατασταθεί από το «δεν». Στις ποντιακές εκδοχές που μίλησαν οι Χριστιανοί, το αρχαίο μόριο εξελίχθηκε από «ουκ» σε «’κί». Μόνο στα μουσουλμανικά χωριά του Κατοχωρίου έχουν διατηρήσει το αρχαίο αρνητικό μόριο «ου» πριν τα σύμφωνα και «ουκ» (προφερόμενο «ουτς») πριν τα φωνήεντα.

Δεύτερον, είναι ακόμα πιο αξιοσημείωτο ότι, από την άποψη της μορφολογίας και της σύνταξης, μερικές παραλλαγές της ποντιακής που μιλιούνται από μουσουλμάνους διατηρούν το αρχαίο ελληνικό απαρέμφατο, ενώ η νεοελληνική δεν έχει ούτε ένα απαρέμφατο. Ακόμα κι αν οι χριστιανοί Πόντιοι χρησιμοποίησαν το απαρέμφατο στο παρελθόν, αυτό εξαφανίστηκε γρήγορα μετά την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Το απαρέμφατο είναι ο τύπος του ρήματος που στα τούρκικα τελειώνει σε -mek ή -mak. Η μορφή του δεν υποδεικνύει το πρόσωπο ή τον αριθμό του υποκειμένου του ρήματος (πρώτο, δεύτερο ή τρίτο πρόσωπο, ενικός ή πληθυντικός αριθμός). Σε ορισμένα χωριά της συνοικίας του Κατωχωρίου το «δεν μπόρεσα να μείνω» είναι «ουτς επόρεσα σταθήναι», το «δεν μπόρεσες να μείνεις» είναι «ουτς επόρεσες σταθήναι» και το και «δεν μπόρεσε να μείνει» είναι «ουτς επόρεσε σταθήναι». Σε όλα αυτά τα παραδείγματα, η κατάληξη του ρήματος «μπορώ» υποδηλώνει το υποκείμενο, ενώ η αρχαία ελληνική μορφή του απαρεμφάτου που τελειώνει σε -ήναι δεν το κάνει. Αντίθετα, στη νεοελληνική, όπου δεν υπάρχει κανένα απαρέμφατο, και τα δύο ρήματα υποδηλώνουν το υποκείμενο: «δεν μπόρεσα να σταθώ, δεν μπόρεσες να σταθείς, δεν μπόρεσε να σταθεί».(εδώ είναι άχρηστο το υπόλοιπο, χρησιμεύει μόνο στα αγγλικά, στα ελληνικά μπερδεύει)

Ως ειδικός της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού, θεωρώ θαυμαστό το γεγονός ότι τόσες πολλές λέξεις και γραμματικά φαινόμενα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που εξαφανίστηκαν από την νεοελληνική που ομιλείται στην Ελλάδα σήμερα σώζονται στα στόματα εκείνων που εξακολουθούν να ζουν στις κοιλάδες και τα παρχάρια του Πόντου.

Από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν οι χριστιανοί ορθόδοξοι Έλληνες Πόντιοι

ζούσαν ακόμα στην πατρίδα τους, η διάλεκτος που μιλούσαν μελετήθηκε από ερευνητές και τα λαϊκά τραγούδια και παραμύθια τους συλλέχθηκαν και δημοσιεύτηκαν. Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα η ποντιακή ελληνική έχει χρησιμοποιηθεί ως λογοτεχνική γλώσσα, ιδιαίτερα σε θεατρικά έργα που γράφτηκαν και ερμηνεύτηκαν από Έλληνες πόντιους μετανάστες στη Ρωσία πριν από τη Ρωσική Επανάσταση και από ανταλλαγέντες Πόντιους στην Ελλάδα, μετά τη συνθήκη της Λωζάννης. Μια γραμματική της ποντιακής διαλέκτου, του Ανθίμου Παπαδόπουλου, δημοσιεύθηκε στην Αθήνα το 1955 και ένα μεγάλο λεξικό του ίδιου συγγραφέα δημοσιεύθηκε σε τρεις τόμους στην Αθήνα, το 1958-61. Μία προσθήκη στο λεξικό του δημοσιεύθηκε το 2002.

Εν τω μεταξύ, οι εκδοχές της ποντιακής διαλέκτου που μιλούσαν μουσουλμάνοι στην πατρίδα τους αγνοούνταν σχεδόν εντελώς από τους μελετητές και ήταν άγνωστες στον έξω κόσμο. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 ο μοναδικός μελετητής που ερεύνησε την ποντιακή διάλεκτο που μιλιόταν στα μουσουλμανικά χωριά ήταν ένας νέος, ντόπιος δάσκαλος, ο Ιωάννης Παρχαρίδης (1858-1910). Το 1877, ενώ εργαζόταν ως δάσκαλος στο μικτό μουσουλμανικό-χριστιανικό χωριό Ζησινός (Bölümlü) βόρεια του Κατωχωρίου (Çaykara), ο Παρχαρίδης πέρασε μερικές εβδομάδες διεξάγοντας επιτόπια γλωσσική έρευνα στο μουσουλμανικό χωριό Σαράχο (γνωστό στα τουρκικά εκείνη την εποχή ως Şerah, αλλά τώρα γνωστό ως Uzungöl) νότια του Κατοχωρίου (Çaykara). Ωστόσο, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη δουλειά του λόγω της επικίνδυνης κατάστασης που δημιούργησε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος που διεξαγόταν εκείνη την εποχή. Αργότερα έγινε διευθυντής του υπέροχου ελληνικού σχολείου, «Φροντιστήριο Τραπεζούντος» (σήμερα Kanuni Anadolu Lisesi). Ο Παρχαρίδης δημοσίευσε μερικά από τα ευρήματά του, αλλά κανένας άλλος μελετητής δεν έκανε γλωσσική επιτόπια έρευνα στα μουσουλμανικά χωριά του Πόντου μέχρι τη δεκαετία του 1980, όταν πραγματοποίησα δύο σύντομες επισκέψεις στο Uzungöl, κατά τη διάρκεια των οποίων συνδύασα τον τουρισμό με την επιτόπια γλωσσική έρευνα. Δημοσίευσα μερικά άρθρα σχετικά με την ποικιλία των ποντιακών ελληνικών που μιλούσαν εκεί, αλλά λόγω διαφόρων συνθηκών δεν μπόρεσα να συνεχίσω την έρευνά μου. Το 1996 ο Ομέρ Ασάν δημοσίευσε το βιβλίο του «Pontos Kültürü», όπου περιέγραφε τον πολιτισμό της πατρίδας του, δίνοντας έμφαση στην ιστορία, τη λαογραφία, τα τοπωνύμια και τη γλώσσα. Στο δεύτερο μισό του βιβλίου του παρέχει μια ανάλυση της γραμματικής και ένα 44σέλιδο γλωσσάριο ποντιακών ελληνικών λέξεων με την τούρκικη μετάφρασή τους. Αυτό το πρωτοποριακό βιβλίο ήταν η πρώτη μελέτη της ποντιακής κουλτούρας και γλώσσας που δημοσιεύτηκε στην Τουρκία.

Πιο πρόσφατα, η Ιωάννα Σιταρίδου, Ελληνίδα γλωσσολόγος και καθηγήτρια γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ στην Αγγλία, της οποίας οι

παππούδες μετακινήθηκαν από τον Πόντο στην Ελλάδα, δημοσίευσε άρθρα σχετικά με ορισμένες πτυχές της σύνταξης των ελληνικών που μιλιούνται σήμερα στην περιοχή του Πόντου. Ειδικότερα, έχει επικεντρωθεί στη χρήση του απαρεμφάτου.

Η πτυχή της ελληνικής διαλέκτου που μιλιέται στον Πόντο η οποία έχει μελετηθεί λιγότερο είναι το λεξιλόγιο, οι λέξεις καθαυτές που χρησιμοποιούν οι ντόπιοι για να απεικονίσουν και να κατανοήσουν τον κόσμο και να μεταδώσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους στους συγγενείς και τους γείτονές τους.

Μόνο ο Ομέρ Ασάν, όπως προανέφερα, είχε δημοσιεύσει ένα μικρό γλωσσάριο με ποντιακές λέξεις. Τώρα, επιτέλους, ο Βαχίτ Τουρσούν έχει αναλάβει να καλύψει αυτό το σημαντικό κενό με την κατάρτιση του παρόντος λεξικού. Αυτό είναι το έργο ζωής του Βαχίτ Τουρσούν και θα παραμείνει το μοναδικό λεξικό που έχει ποτέ δημοσιευθεί της ελληνικής διαλέκτου που ομιλείται σήμερα στη βορειοανατολική Τουρκία. Για να μπορέσει να συντάξει το λεξικό του, ο Βαχίτ Τουρσούν, όχι μόνο έπρεπε να έχει βαθιά γνώση της ντόπιας διαλέκτου, έπρεπε επίσης να γνωρίζει τούρκικα για να μπορέσει να εντοπίσει τις λέξεις που τα ποντιακά δανείστηκαν από αυτά και έπρεπε να γνωρίζει τη νεοελληνική προκειμένου να καταλάβει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ της ποντιακής ελληνικής και της γλώσσας που μιλιέται στην Ελλάδα σήμερα. Υπάρχουν πολύ λίγοι άνθρωποι που γνωρίζουν και τις τρεις αυτές γλώσσες. Είναι αναγκαίο να προσθέσω, ότι παρότι το λεξικό του Τουρσούν επικεντρώνεται στα ελληνόφωνα χωριά στα νότια του Κατωχωρίου, όπου γεννήθηκε και έζησε, παρέχει και πληροφορίες για το λεξιλόγιο και τη γραμματική της εκδοχής των ποντιακών ελληνικών που μιλιούνται στην Τόνγια, τα οποία δεν είχαν μελετηθεί ποτέ στο παρελθόν.

Το λεξικό του Βαχίτ Τουρσούν είναι ένα πραγματικός θησαυρός της ποντιακής κουλτούρας. Μερικές από τις λέξεις που παρατίθενται στο λεξικό του είναι λέξεις που προέρχονται από τα αρχαία ελληνικά και δεν έχουν καταγραφεί σε μελέτες οποιασδήποτε άλλης ελληνικής διαλέκτου, συμπεριλαμβανομένων των ποντιακών ελληνικών που μιλούσαν οι χριστιανοί. Μία από αυτές είναι το «ίρο» (ουράνιο τόξο), το οποίο προέρχεται από την Ίριδα, την αρχαία ελληνική θεά που συνδέθηκε με τα ουράνια τόξα. Στην επίσημη νεοελληνική το ουράνιο τόξο δηλώνεται με δύο λέξεις: ουράνιο τόξο. Ένα παράδειγμα μιας λέξης αποτελούμενης από δύο αρχαίες ελληνικές λέξεις είναι το «γαλατόθρεφτος» που σημαίνει κυριολεκτικά «θρεμμένος με γάλα» αλλά μεταφορικά «ευγενής, παχουλός ή κακομαθημένος». Αυτή η λέξη μπορεί να υπήρχε στα αρχαία ελληνικά (με τη μορφή γαλατόθρεπτος), παρόλο που δεν φαίνεται να έχει βρεθεί σε κάποιο αρχαίο ελληνικό κείμενο.

Η ευελιξία των ποντιακών ελληνικών υποδεικνύεται από ομάδες λέξεων που προέρχονται από άλλες λέξεις ελληνικής προέλευσης, με την προσθήκη μίας

συγκεκριμένης κατάληξης. Για παράδειγμα, το λεξικό του Τουρσούν περιέχει πολλά παραδείγματα λέξεων που σχηματίζονται με την κατάληξη -έρι. Ας αναφέρουμε τρία από αυτά: (1) από τη λέξη «διπλό» προκύπτει η λέξη «διπλέρι», η οποία μπορεί να αναφέρεται σε οτιδήποτε μπορεί να διπλωθεί, (2) «θαμνέρι», που σημαίνει «θαμνώδης», προέρχεται από το ουσιαστικό«θάμνος» και (3) από το ρήμα «ταράζω» προέρχεται το ουσιαστικό «ταραχτήρι» (;;ήταν ταραχτέρι;) (μίξερ). Υπάρχει επίσης μια αρσενική εκδοχή αυτής της κατάληξης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να σχηματίσει λέξεις που υποδηλώνουν άτομα με ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό. Για παράδειγμα, «δαχτυλέρης», που σημαίνει αυτόν που έχει μακρυά δάχτυλα και «ταραχτέρης» δηλαδή «ανακατωσούρης». Καμία από αυτές τις λέξεις δεν περιλαμβάνεται στο Ποντιακό Λεξικό του Παπαδόπουλου.

Το λεξικό του Τουρσούν παρέχει επίσης παραδείγματα λέξεων που προέρχονται από τη λήψη μιας λέξης από τα τουρκικά και την προσθήκη μιας ποντιακής ελληνικής κατάληξης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η παραγόμενη λέξη παίρνει συχνά μια σημασία που είναι διαφορετική από αυτήν της τουρκικής λέξης από την οποία προέρχεται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ρήμα «γαριπεύκουμαι» (τουρκιστί özlemek, δηλαδή μου λείπει κάποιος που είναι πολύ μακριά), το οποίο σχηματίζεται από την τουρκική λέξη «garip» με την προσθήκη της ποντιακης ελληνικής κατάληξης που υποδηλώνει την παθητική φωνή. Δυστυχώς, εξαιτίας της μετανάστευσης τόσων ομιλητών της ποντιακής ελληνικής γλώσσας μακριά από την πατρίδα τους, το ρήμα αυτό χρησιμοποιείται πολύ συχνά. Το γεγονός ότι δεν περιλαμβάνεται στο λεξικό του Παπαδόπουλου υποδηλώνει ότι η χρήση του περιορίζεται σε μουσουλμάνους Πόντιους.

Μία χαρακτηριστική λέξη που χρησιμοποιείται πολύ συχνά από τους ομιλητές των ποντιακών στη σημερινή Τουρκία είναι το «γαρδέλι». Αυτή είναι η συνηθισμένη λέξη για το «παιδί» στα σημερινά ποντιακά ελληνικά. Είναι μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα λέξη λόγω της προέλευσής της. Προέρχεται από τη λατινική λέξη «carduelis» που σημαίνει ένα είδος πουλιού (καρδερίνα). Είναι εκπληκτικό το γεγονός ότι αυτή η λέξη, που χρησιμοποιείται τόσο συχνά στον Πόντο σήμερα, φαίνεται να έχει σπάνια χρησιμοποιηθεί από χριστιανούς ομιλητές της ποντιακής ελληνικής με το ίδιο νόημα. Αυτή είναι μία από τις διάφορες ποντιακές ελληνικές λέξεις που προέρχονται από τη Λατινική γλώσσα. Μια άλλη λέξη είναι η «γούλα», όταν στα νεοελληνικά χρησιμοποιείται η λέξη «λαιμός». Υπάρχει ένα εκφραστικό παράγωγο της λέξης «γούλα», το «διγουλίζω» που σημαίνει «καταπίνω δύο φορές». Αυτές οι λέξεις λατινικής προέλευσης (όπως η ποντιακή και η νεοελληνική λέξη «πόρτα») εισήλθαν στην ελληνική γλώσσα όταν οι Έλληνες ζούσαν υπό ρωμαϊκή κυριαρχία.

Ένα τελευταίο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό στοιχείο του λεξιλογίου των ποντιακών ελληνικών που μιλιούνται σήμερα στην Τουρκία είναι η χρήση λέξεων που προέρχονται από τα οθωμανικά τουρκικά, οι οποίες έχουν αντικατασταθεί από άλλες λέξεις της σημερινής τουρκικής γλώσσας. Τρεις από αυτές είναι το μινκτέπι (mektépi, στα μοντέρνα τούρκικα «okul»), το τιγιαρέ (tiyaré) και το γιαραλμασί (yerelmasι).

Τα τελευταία χρόνια, η μετανάστευση από τα χωριά στις πόλεις, μαζί με άλλες πτυχές του εκσυγχρονισμού, οδήγησε στην παρακμή της ελληνοφωνίας στην περιοχή του Πόντου. Όσοι δεν ζουν πλέον στα χωριά καθ ‘όλη τη διάρκεια του έτους, δεν μπορούν πλέον να καλλιεργούν τη γη και να εκτρέφουν ζώα και έτσι το πλούσιο λεξιλόγιο που συνδέεται με αυτές τις παραδοσιακές δραστηριότητες χάνει τη χρησιμότητά του. Εκτός από τη μετανάστευση, οι πτυχές του εκσυγχρονισμού που επηρέασαν περισσότερο την παρακμή των ελληνόφωνων ήταν η εκπαίδευση στα τουρκικά και η βελτίωση των μέσων μεταφοράς. Αυτή η τελευταία πτυχή έφερε τα απομονωμένα χωριά σε στενότερη επαφή με τον έξω κόσμο. Τα ποντιακά ελληνικά κατατάσσονται πλέον στις απειλούμενες γλώσσες, αυτές που κινδυνεύουν από εξαφάνιση. Κάθε γλώσσα έχει τον δικό της ιδιαίτερο τρόπο να βλέπει και να νιώθει τον κόσμο, έτσι ώστε το άθροισμα των γλωσσών του κόσμου να είναι ισοδύναμο με το άθροισμα της ανθρώπινης εμπειρίας. Η ποντιακή ελληνική γλώσσα εκφράζει μια ολόκληρη κουλτούρα, έναν ολόκληρο κόσμο αισθήσεων, γνώσεων, στάσεων και ιδεών. Ο πολιτισμός αυτός είναι εντυπωσιακά διαφορετικός από τον ελληνικό πολιτισμό εκτός του Πόντου, αλλά είναι επίσης διαφορετικός από τον πολιτισμό της υπόλοιπης Τουρκίας. Μια γλώσσα που απειλείται με εξαφάνιση είναι σαν ένα φυσικό είδος που κινδυνεύει. Όταν μια γλώσσα εξαφανιστεί, η πλούσια ποικιλομορφία του ανθρώπινου πολιτισμού και της εμπειρίας μειώνεται και φτωχαίνει, όπως και η εξαφάνιση ενός φυσικού είδους μειώνει την ποικιλομορφία του φυσικού κόσμου. Γι’αυτό το λεξικό του Βαχίτ Τουρσούν είναι τόσο επίκαιρο. Διατηρεί το πολύτιμο θησαυροφυλάκιο του ελληνικού λεξιλογίου και γραμματικής αυτής της περιοχής και ενθαρρύνει όσους εξακολουθούν να μιλούν αυτή τη γλώσσα να συνεχίσουν να τη χρησιμοποιούν στην πλήρως αναπτυγμένη μορφή της.

Πίτερ Μακρίτζ
Ομότιμος καθηγητής νεοελληνικής γλώσσας
Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Αγγλία

Πηγή: epontos.blogspot.com